TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Közgazdasági Szemle, LVIII. évf., 2011. március (296–298. o.)

Intézményi közgazdaságtan – két új Nobel díj-után

Beszámoló az ISNIE 2010. évi konferenciájáról – Stirling, 2010. június 17–19.

2010-ben a skóciai egyetemváros, Stirling adott otthont az új intézményi közgazdaságtani kutatókat tömörítő nemzetközi szervezet, az International Society for New Institutional Economics (ISNIE) éves konferenciájának. A seregszemlének különös jelentőséget adott az a tény, hogy 2009-ben a közgazdaságtan ezen ágának két meghatározó kutatója, Elinor Ostrom és Oliver Williamson részesültek Nobel-díjban. E rangos elismerések – Ronald Coase és Douglass North Nobel-díjai után – is azt bizonyítják, hogy az új intézményi közgazdászok által felvetett problémák elemzése jelentősen előre vitte a közgazdaságtant. Ostrom és Williamson az ISNIE megalakulása óta aktív szerepet játszottak a társaságban, Williamson elnök is volt, így kézenfekvő volt, hogy a konferencia plenáris előadói között szerepeltek. Különösen élvezetes volt a két Nobel-díjas hozzászólásait hallgatni a szekciókban, vagy „csak" beszélgetni velük a kávészünetekben. Mindkettőjük kisugárzása, szellemisége meghatározta a konferencia légkörét.

Ostrom és Williamson mellett, a hagyományoknak megfelelően, a leköszönő elnök, Pablo Spiller, a University of Berkeley közgazdászprofesszora tartott előadást a plenáris ülésen. Előadásában a piacszabályozás egészen újszerű megközelítésmódját vázolta fel. A szokásoktól eltérően egy negyedik kulcselőadás is elhangzott, mégpedig Bruno Freytől (Zürichi Egyetem), aki a boldogság közgazdaságtani kutatásainak úttörője.

A konferencia gerincét természetesen a szekciók jelentették, amelyek hűen tükrözték azt a sokféle kutatási irányt, amelyek az új intézményi közgazdaságtanon belül léteznek. A hivatalos programban 136 előadás szerepelt, s a szekciók átölelték a politikai, jogi és gazdasági intézmények hatásainak, fejlődésének kérdéseitől kezdve az egyes speciális piacok (munkapiac, agrárpiac, pénzügyi piac) intézményeinek elemzésein át a szabályozás és szerződéses megoldások elemzéséig terjedő kutatási palettát. Lehetetlen vállalkozás lenne átfogó képet nyújtani a konferencia egészéről. Ehelyett csak „villanások" következnek, amelyek szubjektív válogatáson alapulnak.

A történeti elemzések, North munkásságának nyomdokain haladva, mindig is kiemelt szerepet kaptak az intézményi elemzésben, s ez az irány az utóbbi években sem csillapodik, éppen ellenkezőleg: sorra jelennek meg az intézményi fejlődést történeti kontextusban magyarázó művek (például *Mokyr* [2009], *North és szerzőtársai* [2009], *Acemoglu és szerzőtársai* [2009]). Ezek a *történeti* intézményi elemzések nagy érdeklődést és komoly pozitív visszhangot váltanak ki az intézményi közgazdászok szakmai körein túl is. Ebbe a sorba illeszthető Peter Murrell (University of Maryland) *Design and Evolution in Institutional Development: The Insignificance of the English Bill of Rights* című előadása is. Murrell a dicsőséges forradalom körüli idők Angliájában elemezte azt a kérdést, hogy a gazdasági fejlődésnek elsőként kedvező táptalajt kiépítő Anglia hogyan szerezte meg a kedvező intézményi konfigurációt. Az irodalom két eltérő perspektívát kínál az intézményi fejlődés magyarázatára, Murrell is ezekből indult ki. Az egyik az intézmények megtervezését állítja a középpontba, a másik a spontán, evolutív jellegű fejlődést. *North–Weingast* [1989] ma már általános referenciának számító cikke azt hangsúlyozza, hogy 1688 után az alkotmányos változtatások révén Anglia tudatosan alakította át politikai és gazdasági intézményeit. A má-

sodik perspektíva emblematikus alakja, *Hayek* [1960] a 17. századtól kibontakozó fejlődés eredményének tekinti az angol intézményrendszert. Murrell tüzetes vizsgálat alá vetve az angol történeti fejlődést, arra a megállapításra jutott, hogy az nem tudatos tervezés, hanem a hayeki evolúció eredménye. A kutató háromféle bizonyítékot szolgáltatott erre. Egyrészt, strukturális töréspontokat keresett több, a társadalmi-gazdasági fejlődést leíró adatban, és azt találta, hogy a változások (törések) jóval 1688 előtt elkezdődtek. Másrészt, a kritikus törvények (a parlamentáris kereteket megteremtő, 1689. évi *Bill of Rights*, a trónöröklés rendjét szabályozó, 1701. évi *Act of Settlement*) klauzuláit elemezve az állapította meg, hogy azok vagy érvényben voltak már 1688 előtt is, vagy nem váltak életképessé, és eltörölte őket a törvénykezés. Harmadrészt, a kormányzat finanszírozását befolyásoló intézmények vizsgálata alapján azt a következtetést vonta le, hogy azok is jóval 1688 előtt jöttek létre. Murrell tanulmánya implicit módon hozzászól ahhoz a vitához is, hogy a „jó intézmények" vajon milyen mértékben ültethetők át a fejlődés alacsonyabb szintjén lévő országokba: Anglia példája azt mutatja, hogy az átplántálhatóságban kevéssé bízhatunk.

Stefan Voigt (Hamburgi Egyetem) és Bernd Hayo (Marburgi Phillips Egyetem) a jogi rendszer és az alkotmány hatásainak kutatói. Legújabb tanulmányuk (*Determinants of Constitutional Change: Why do Countries Change Their Form of Government?*) azt vizsgálta, hogy miért váltanak az országok parlamentáris rendszerről prezidenciálisra, vagy fordítva. Ezek a váltások gyakoribbak, mint első ránézésre gondolnánk: 1950 és 2003 között 123 váltás történt. A tanulmány az elméleti háttér bemutatása után empirikus vizsgálatokat tartalmaz, amelyekben a szerzők két kérdésre keresték a választ. Ha már egyszer megtörténik a váltás, akkor *1.* nagy valószínűséggel *mikor* történik, *2. miért* történik meg egyáltalán. 169 ország adatain végezték a vizsgálatokat. Az első kérdés megválaszolásához a kormányzati formák túlélésének valószínűségeit határozták meg, majd egy alkalmas ökonometriai módszerrel az időben nem változó tényezőknek a túlélésre gyakorolt hatását vizsgálták. A második kérdést, azaz azt, hogy miért történnek változások a kormányzati formában, fix hatású logit panelmodellben elemezték, amelyben a kormányzati forma változása volt a függő változó. Eredményeik több ponton kiegészítik az irodalmat. Mindenekelőtt Voigt és Hayo azt találta, hogy az eredetileg prezidenciális rendszerekben vagy olyan országokban, amelyek nem voltak brit vagy francia gyarmatok, vagy Ázsiában helyezkednek el, valószínűleg korábban lesznek változások. Az eredmények azt is jelzik, hogy kisebb valószínűséggel következnek be újabb váltások a kormányzati formában, ha már egyszer történt váltás. Ugyancsak összefüggéseket találtak a szerzők a kormányzati váltás valószínűsége és az etnikai töredezettség, a muszlim vallás és a gyarmati múlt között is. A második kutatási kérdés kapcsán vizsgálataik eredményei arra utalnak, hogy a kormányzati váltásokban a politikai tényezők fontosabb szerepet játszanak a gazdaságaiknál. Ráadásul a hazai tényezők fontosabbak, a nemzetközieknél. Az irodalom tükrében a két szerző saját eredményeit úgy értékelte, hogy azok sokkal inkább azt jelzik, milyen kevéssé értjük még mindig a kormányzati forma megválasztása mögött meghúzódó tényezőket: a sok új eredmény tehát tudásunk hiányosságait jelzi. A két kutatót ismerve, nincs kétségem afelől, hogy tovább fognak „ásni" a pontosabb megértés érdekében.

Brazíliában az intézményi közgazdaságtani kutatások forradalmi módon fejlődtek az utóbbi 20 évben, s ennek nyomán számos kiváló, nemzetközileg elismert kutatóval büszkélkedhetnek a brazilok. A Sao Paulo-i Egyetem közgazdaságtan tanszéke a melegágya ezeknek a kutatásoknak. Az ismert kutatók közé tartozó Basilia Aguirre és Fabiana Fontes Rocha a konferencián a latin-amerikai országok adózási morálját elemezték *Trust and Tax Moral in Latin American and Caribbean Countries* című tanulmányukban. Az irodalomban két megközelítés létezik az adózás teljesítésére vonatkozóan: az egyik az állam kényszerítő erejével (büntetések) magyarázza azt, hogy az egyének teljesítik adófizetési kötelezettségeiket, a másik pedig a morális megfontolások kikényszerítő szerepét hangsúlyozza. A szerzők ez utóbbi elméleti

megközelítésben vizsgálták a latin-amerikai országokban az adófizetési morált. Empirikus vizsgálatukban arra a kérdésre összpontosítottak, hogy van-e kapcsolat az adófizetési morál és a között, hogy az adófizetők mit gondolnak arról, hogy a kormányzat mire költi az adóból befolyt összegeket. Ha az emberek úgy vélekednek, hogy a kormányzat *jól* költi el az adóbevételeket, a fizetési hajlandóság is nagyobb. Ez nem jelent feltétlenül bizalmat a kormányban, csak azt, hogy az adófizetők korrektnek érzik a kormánnyal folytatott tranzakciójukat. A regressziós elemzésekben rendre statisztikailag szignifikánsnak mutatkozott az a változó, amely az adófizetők kormányzati költekezését pozitívnak minősítette. A két szerző az előbb említett változón kívül a kormányzat elszámoltathatóságának hatását is vizsgálta, amely szintén szignifikánsnak bizonyult. Érdekes módon a korrupció vagy a bizalom általános szintje nem befolyásolja az adómorált. Az eredmények tehát arra utalnak, hogy Latin-Amerikában a világ más térségeivel összevetve, más meghatározó tényezői vannak az adómorálnak.

A posztszocialista országok intézményi átalakulása a mai napig tartogat izgalmas kérdéseket a kutatók számára. Ekaterina Zhuravskaya (New Economic School, Moszkva; CEPR) szerzőtársaival (Irina Denisova, Markus Eller, Timothy Frye) közösen írt, *Everyone Hates Privatization? Survey from 28 Post-Commusist Countries* című tanulmányukat mutatta be. A privatizáció kulcselem volt ezen országok intézményi átalakulásában, amit heves viták kísértek és követtek, nemcsak politikai, de közgazdaságtani szempontból is. A nemzetközi összetételű kutatókvartett abból a 28 ezer egyénre kiterjedő vizsgálati eredményből indult ki, amely szerint az emberek többsége a privatizáció felülvizsgálatát szeretné látni. A közvetlen kutatási kérdés arra irányult, hogy vajon mi húzódik meg ezen igény mögött: az állami tulajdon melletti preferencia vagy a privatizáció törvényességének kétségbe vonása. Multinominális keresztmetszeti regresszióval vizsgálták a privatizációval szembeni attitűdöket. Eredmények arra utalnak, hogy mindkét „ok" számít. Az állami tulajdon melletti preferencia „forrásának" a humán tőke alacsony szintjét találták, míg a tranzakció során elszenvedett nehézségek (például bércsökkenés, élelmiszerhiány stb.) mindkét csatornán keresztül a privatizáció felülvizsgálati igényéhez vezetnek. Ugyanakkor, mintegy oldva azt a pesszimizmust, amelyre az eredmények okot adhatnak, Zhuravskaya kiemelte, hogy a megkérdezettek 70 százaléka mégiscsak a magántulajdon híve.

Hivatkozások

Acemoglu, D.–Cantoni, D.–Johnson, S.–Robinon, J. A. [2009]: The Consequences of Radical Reform. The French Revolution. NBER Working Paper, No. 14831.

Hayek, F. A. [1960]: The Constitution of Liberty. The University of Chicago Press, Chicago.

Mokyr, J. [2010]: Entrepreneurship and the Industrial Revolution in Britain: Megjelent: *Baumol, W.– Landes, D. S.–Mokyr, J.* (szerk.): The Invention of Enterprise: Entrepreneurship from Ancient Mesopotamia to Modern Times. Princeton University Press, Princeton.

North, D. C.–Weingast, B. R. [1989]: Constitutions and Commitment: Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-century England. Journal of Economic History, Vol. 49. No. 4. 803–832. o.

North, D. C.–Wallis, J. J.–Weingast, B. R. [2009]: Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Understanding Recorded Human History. Cambridge University Press, Cambridge.

Kapás Judit

Kapás Judit tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Kar (e-mail: judit.kapas@econ.unideb.hu).